

Orłowski, Bolesław

"Budownictwo starożytnej Grecji (w okresach od archaicznego do rzymskiego)", Stefan Parnicki-Pudełko, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 8/4, 573-574

1963

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stefan Parnicki-Pudełko, *Budownictwo starożytnej Grecji (w okresach od archaicznego do rzymskiego)*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław—Warszawa—Kraków 1962, s. 304, il. 237.

Wydana jako tom 3 serii *Bibliotheca Antiqua* Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN praca Parnickiego-Pudełko stanowi syntezę ogromnego i wielostronnego zagadnienia, jakim jest budownictwo starożytnej Grecji. Bardzo staranne opracowanie, oparte na bogatej literaturze światowej przedmiotu oraz bardzo licznych dokumentach archeologicznych czyni z książki jedyny w swoim rodzaju podręcznik, ujmujący całość zagadnienia i z pewnością bardzo pożyteczny dla studiów nad kulturą materialną i techniką starożytności. Duża liczba ilustracji, powiązanych z tekstem podnosi jeszcze bardziej wartość pracy.

Budownictwo starożytnej Grecji składa się z pięciu rozdziałów: *Zródła i literatura, Technika budowlana* (materiały budowlane, narzędzia, konstrukcje), *Organizacja i warunki pracy, Typy budowli* (na podstawie zachowanych szczątków autor przedstawia tu przykłady charakterystycznych budowli mieszkalnych, produkcyjnych, kultowych, usługowych, obronnych itp.), *Zarys historyczny*. Praca opatrzona została słownikiem greckich terminów budowlanych, indeksem miejscowości oraz stosunkowo obszerną bibliografią. Nazwisk starożytnych budowniczych jest niewiele, wymieniono tylko te, z którymi wiążą się najważniejsze osiągnięcia. Oprócz tego w rozdziale pierwszym autor daje krytyczną bibliografię przedmiotu, omawiając pokrótce ważniejsze z wykorzystanych pozycji.

Niewątpliwie książka Parnickiego-Pudełko jest pozycją cenną, wypełniającą lukę w polskiej literaturze dotyczącej starożytności, w której ogromna większość dotychczasowych prac zajmowała się jedynie marginesowo zagadnieniami kultury materialnej.

Nasuwają się jednak uwagi dotyczące samych założeń książki i pewnych niekonsekwencji w opracowaniu poszczególnych rozdziałów. Przede wszystkim nie bardzo uzasadnione wydaje się ujęcie całości budowlanego dorobku greckiego, łącznie z okresem hellenistycznym (a i z niektórymi budowlami z czasów rzymskich), w jednej pracy syntetycznej. Wprowadza to pewne nierównomierności — do których zresztą przyznaje się sam autor — a przy przyjętym układzie rzeczowym, a nie chronologicznym, nie daje czytelnikowi obrazu budownictwa greckiego na konkretnych etapach dziejów. Ograniczenie się tylko do dziejów jednego okresu, np. klasycznego, zapewniłoby więc pracy większą zwartość i umożliwiło wyciągnięcie wielu ogólniejszych wniosków. Ponadto budzi zastrzeżenia sposób, w jaki potraktowano rozdział *Typy budowli*, zwłaszcza w zestawieniu z logicznym układem rozdziału *Technika budowlana*. Autor powinien by chyba dać tutaj przegląd typów starożytnych budowli w ich rozwoju historycznym, podbudowując wywody dokumentacją archeologiczną. Tymczasem przedstawione przykłady rozmaitych greckich konstrukcji, choć stanowią bardzo ciekawy materiał, są w gruncie rzeczy zbiorem mniej lub więcej przypadkowym, nie tworzącym całości logicznej. Dla większości z tych przykładów, pomimo całej ich atrakcyjności, w pracy syntetycznej tego typu co *Budownictwo starożytnej Grecji* nie powinno być miejsca. Wydaje się, że autor poszedł tu drogą znacznie łatwiejszą, ale bez porównania mniej celową. Ograniczenie szczegółowych informacji i przeznaczenie tej samej objętości na ogólniejsze rozważania i wnioski dałoby czytelnikowi dużo pełniejszy i jaśniejszy obraz zagadnienia. Krótki zarys historyczny umieszczony na końcu książki nie może spełnić tego zadania.

Tych kilka uwag nie ma bynajmniej dowodzić negatywnej opinii o książce Parnickiego-Pudełko. Wprost przeciwnie, jest ona na pewno cenną pomocą dla miłośników historii kultury antycznej. Co więcej, to oryginalne opracowanie stanowi polski wkład do bogatej światowej literatury tematu. I chociaż chętniej wi-

dzielibyśmy trzy niezależne pozycje, pióra tego samego autora, dotyczące poszczególnych okresów budownictwa greckiego: archaicznego, klasycznego i hellenistycznego, z radością witamy fakt pojawienia się *Budownictwa starożytnej Grecji*, które z pewnością warto było wydać w nakładzie większym niż 850 egzemplarzy.

Bolesław Oriowski

Aydin Sayili, *The Observatory in Islam and its Place in the General History of the Observatory*. Türk Tarih Kurumu Basimevi, Ankara 1960, s. XII + 472, tablic ilustracyjnych 7.

Wkład nauki krajów islamu w kontynuację i rozwój kultury starożytności w zakresie nauk ścisłych, a szczególnie matematyki i astronomii, jest powszechnie znany i uznany. Niestety, specyficzne warunki lingwistyczne stawiają znaczne przeszkody w normalnym wykorzystaniu odpowiednich źródeł historycznych przez historyków nauk ścisłych krajów kultury łacińskiej. Dlatego też, mimo wielu istniejących już monograficznych studiów, z radością witamy każde opracowanie z tego zakresu wykonane przez autora, którego osoba daje gwarancję należytego wykorzystania owych źródeł, a wśród tych opracowań niezmiernie cenna jest każda praca o szerszym syntetyzującym zakresie. Taką właśnie pracą jest doskonale, obszerne i wyczerpujące dzieło prof. A. Sayiliego, kierownika Zakładu Historii Nauki uniwersytetu w Ankarze, *Obserwatoria islamu i ich miejsce w ogólnej historii obserwatorium*, wydane w ramach publikacji Tureckiego Towarzystwa Historycznego.

Autor dzieła temat jego opracowywał przeszło dwadzieścia lat, gdyż stanowi ono znacznie rozbudowany rozdział jego pracy doktorskiej w Uniwersytecie Harvardzkim w 1941 r. o instytucjach nauki i nauczania w świecie muzułmańskim. Ta geneza pracy jest bardzo korzystna, zapewniając szersze powiązania z historycznym i kulturalnym tłem, na jakim obserwatoria astronomiczne pojawiają się i rozwijają się w krajach islamu. Nie bez znaczenia dla metodyki pracy jest też fakt, iż autor jako parokrotny stypendysta amerykański pracował naukowo pod kierunkiem prof. Sartona, w Turcji zaś dzięki poparciu dyrekcji bibliotek miał ułatwiony dostęp do rękopiśmiennych materiałów na właściwym historycznym terenie.

Rozdział wstępny poświęca autor krótkiej charakterystyce sytuacji, w jakiej znajdowała się nauka świecka w krajach o tak wyraźnie teokratycznym ustroju, gdzie jedynie wielkie i powszechne uznanie szerokich mas muzułmańskich dla nauki i uczonych łagodziło fanatyzm religijny, którego skrajni przedstawiciele często występowali specjalnie przeciw astronomii i matematyce jako uszczuplającym religijny ferwor (s. 10). Dlatego też astronomowie starali się wykazać zasługi i użyteczność swej nauki również i dla celów religijnych, co szczególnie im się udawało w zakresie służby czasu, ze względu na religijne przepisy precyzujące terminy modlitw (s. 13) oraz w zakresie prac geodezyjnych przy wyznaczaniu kierunku Mekki, w jakim odprawiano modły: *qibla* (s. 15—24). Szczególne uznanie miała służba czasu, posiadająca liczne małe obserwatoria (*muwaqqit*) przy meczetach (s. 26).

Ważnym faktorem powstawania obserwatoriów było u narodów islamskich dążenie do specjalizacji — w dziedzinie astronomii np. spotykamy osobno i niezależnie pracujących: kalkulatorów, arytmetyków, geometrów, obserwatorów, astronomów, astrologów, wreszcie konstruktorów przyrządów (s. 30). Konieczność zespołowego ich działania stanowiła organizacyjną podstawę obserwatorium astronomicznego, instytucji tak charakterystycznej dla kultury islamskiej, jak i tutaj